

**VZGOJNI PROGRAM DOMOV ZA
UČENCE
S POSEBNIMI POTREBAMI**

Ljubljana, januar 2011

Pripravili:

Ana Trtnik, , Center za izobraževanje, rehabilitacija in usposabljanje Kamnik

Ana Zadnik, Center za izobraževanje, rehabilitacija in usposabljanje Kamnik

Boža Zagoričnik, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana

Edvard Sikošek, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana

Irena Nose, Zavod za usposabljanje Janeza Levca, - vodja delovne skupine

Mag. Valerija Janhar Černivec, Zavod za gluhe in naglušne Ljubljana

Monika Šivic, Zavod za slepo in slabovidno mladino Ljubljana

Natalija Sevcnikar, Zavod za usposabljanje Janeza Levca

Nataša Vocovnik, OŠ Glazija

Pegi Zakrajšek, Dom Antona Skale Maribor

Srečko Reisman, Dom Antona Skale Maribor

Konzumenti:

Mag. Darinka Ložar, ZRSS

Dr. Franci M. Kolenec, ZRSS

Recenzenti:

Prof.dr. Miran Čuk

Doc.dr. Ivan Škoflek

Mag. Olga Dečman Dobrnjič

**Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami je sprejel
Strokovni svet Republike Slovenije za splošno izobraževanje na 142.seji dne
16.6.2011**

KAZALO

1. UVOD.....	4
2. CILJI VZGOJNEGA PROGRAMA DOMOV ZA UČENCE S POSEBNIMI POTREBAMI	5
2.1 Preventivni socialno-varstveni in zdravstveni cilji	5
2.2 Učno-vzgojni cilji.....	6
2.3 Kompenzacijski cilji.....	6
2.4 Osebnostno in socialno-vključevalni cilji	7
3. DEJAVNOSTI IN POGOJI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNEGA PROGRAMA DOMOV ZA UČENCE S POSEBNIMI POTREBAMI.....	7
3.1 Zagotavljanje pozitivne psihosocialne klime	8
3.2. Navajanje na kulturo bivanja.....	8
3.3. Skrb za otrokov celostni kognitivni razvoj	8
3.4 Pogoji in dejavnosti moralno-etičnega, estetskega in splošno kulturnega pomena	8
3.5 Vzdrževanje in razvijanje otrokovih stikov izven doma	9
3.6 Dejavnosti, namenjene kompenzaciji otrokovih razvojnih zaostankov in vrzeli.....	9
3.7 Dejavnosti za otrokovo osebnostno in socialno vključevanje.....	10

1. UVOD

Vzgoja je najširši pedagoški proces in zato tudi najširši pedagoški pojem, ki obsega celotno organizacijo vseh odnosov, vplivov, aktivnosti, metod, sredstev, vsebin, dejavnikov, organizacijskih oblik itd., s katerimi uresničujemo naš vzgojni smoter.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami je pripravljen na podlagi 9. člena v povezavi s 14. členom Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (Ur. l. RS 12/96, 16/07-UPB, 36/08, 58/09, 64/09 in 65/09). Namenjen je tistim otrokom s posebnimi potrebami, ki jim ni mogoče zagotoviti vzgoje in izobraževanja v kraju njihovega prebivališča in jim zaradi oddaljenosti prebivališča od kraja vzgoje in izobraževanja ni mogoče zagotoviti prevoza, zato se lahko vključijo v zavod za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami (v nadaljevanju vzgojni program domske vzgoje) predstavlja posebnosti domske vzgoje za otroke s posebnimi potrebami v Sloveniji. Namenjen je vzgojiteljem, strokovnim ter vodstvenim delavcem v:

- samostojnih domovih, domovih pri OŠPP in domovih v okviru centrov in zavodov, za učence s posebnimi potrebami,
- skupinam za učence s posebnimi potrebami v dijaških domovih,
- ter njihovih dopolnilnih oblikah domske vzgoje.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami zajema naslednje skupine otrok s posebnimi potrebami:

- otroci z motnjami v duševnem razvoju,
- slepi in slabovidni otroci,
- gluhi in naglušni otroci,
- otroci z govorno jezikovnimi motnjami in
- gibalno ovirani otroci.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami izvajajo domovi za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju domovi). Ustanavlja jih država ali lokalna skupnost in so namenjeni otrokom s posebnimi potrebami, ki potrebujejo domsko vzgojo v času njihovega osnovnega in srednjega izobraževanja. Program domske vzgoje je namenjen tudi zasebnim oblikam domske vzgoje, ki so namenjeni otrokom s posebnimi potrebami.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami, opredeljuje nego, oskrbo, varstvo, vzgojo in izobraževanje s posebnimi potrebami. Je sinteza domačih in tujih strokovnih in praktičnih spoznanj na področju izvendružinske vzgoje. Temelji na specialno-pedagoških, psiholoških, socioloških, medicinskih in pravnih spoznanjih.

Temeljni namen delovanja domov je zagotavljanje urejenih življenjskih in učnih pogojev ter vzgoja otrok s posebnimi potrebami, ki zaradi šolanja začasno bivajo izven domačega okolja, upoštevajoč ustavno opredeljene človekove oziroma otrokove pravice in sodobne splošno-človeške vrednote sobivanja v skupnostih. Temelji na vrednotah, ki jih spoštujejo vsi, učenci, zaposleni in starši. Družbeno sprejete vrednote so v mnogih dokumentih že opredeljene.

Skupno vsem vzgojnim ustanovam je varstvo, nega, oskrba, vzgoja in skrb za izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. Glede na starost populacije ter vrsto in stopnjo posebnih potreb

otrok obstajajo med vzgojnimi ustanovami razlike predvsem v organizaciji življenja in dela in konceptih dela. Cilji dejavnosti vzgojnih ustanov pa so podobni. Temelj podobnosti je individualizacija, ki je osnovno načelo pri obravnavi vseh otrok s posebnimi potrebami.

Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami je namenjen še:

- svetovalnim in nadzornim službam Zavoda RS za šolstvo in Ministrstva za šolstvo in šport, Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve kot vpogled v stanje razvoja prakse in stroke,
- drugim, za oskrbo, varstvo, vzgojo in izobraževanje odgovornim družbeno-političnim in državnim organom,
- staršem in zainteresirani javnosti, da bi bolje razumeli problematiko otrok s posebnimi potrebami ter stroki in strokovnjakom, ki se poklicno posvečajo temu področju.

2. CILJI VZGOJNEGA PROGRAMA DOMOV ZA UČENCE S POSEBNIMI POTREBAMI

Pri izvajanju vzgojnega programa domov za učence s posebnimi potrebami v domovih veljajo **splošni vzgojno-izobraževalni cilji**, in sicer v obsegu in na način, ki jih je ob upoštevanju posebnih potreb mogoče uresničevati. **Glavni cilj** vzgojnega programa je optimalni razvoj individualnih psihičnih, fizičnih in socialnih danosti vsakega posameznika, samostojnost pri skrbi za sebe ter vključevanje v vsakdanje fizično in socialno okolje. Za uresničevanje glavnega cilja pa pri izvajanju vzgojnega programa domske vzgoje sledimo naslednjim ciljem:

- preventivno socialno-varstveni in zdravstveni cilji,
- učno-vzgojni cilji (zagotavljanje šolske uspešnosti in celovite vzgoje),
- kompenzacijski cilji (prepoznavanje razvojnih primanjkljajev in posebnosti in nadomestitev manjkajočega v razvoju otroka) in
- osebno in socialno-integrativni cilji (priprava otroka na samostojno in odgovorno življenje).

2.1 Preventivni socialno-varstveni in zdravstveni cilji

Otroci s posebnimi potrebami prihajajo v dom z različnimi izkušnjami. Imajo različne posebne potrebe glede na stopnjo in vrsto posebnih potreb. Za uresničitev preventivnih socialno-varstvenih in zdravstvenih ciljev so jim zagotovljeni:

- ustrezni bivalni pogoji, ki omogočajo otrokovo zasebnost,
- zdrava prehrana,
- vzgoja za zdravo življenje brez odvisnosti,
- oskrba z osnovnimi življenjskimi in drugimi potrebščinami,
- pogoji za učenje in interesno udejstvovanje,
- ugodna psihosocialna klima,
- izboljšanje ali vzdrževanje gibalnih in drugih telesnih ali psihičnih funkcij,
- primeru somatskih bolezni ali obolenj skrbijo za ustrezno zdravljenje bolezni in težav, ki spremljajo telesno obolenje ter zdravstveno nego (v sodelovanju s splošno medicinsko stroko),
- preventiva in spremljanje psihofizičnega stanja in počutja.

Za uresničevanje preventivnih ciljev je pomembno sodelovanje doma z družino oziroma s šolo, s centri za socialno delo in drugimi strokovnimi službami. S tem se poskušajo preprečiti

vplivi razvojno ogrožajočih, neugodnih dejavnikov na otrokov razvoj iz otrokovega matičnega okolja.

2.2 Učno-vzgojni cilji

Učno-vzgojni cilji programa domske vzgoje pomenijo zagotavljanje celovite vzgoje in šolske uspešnosti otrok s posebnimi potrebami in podpirajo oziroma so prilagojeni vzgojno-izobraževalnim ciljem osnovnega in srednjega izobraževanja otrok. Razlike so pretežno v didaktično-metodičnem pogledu in nekaterih posebnih pogojih približevanja splošnim vzgojno-izobraževalnim ciljem. Metodično bistvo uresničevanja učno-vzgojnih ciljev vzgojnega programa je individualizirano aktivno učenje oziroma spoznavanje narave, življenja in družbe. Potrebne so vsebinske, metodične in časovne prilagoditve v učno-vzgojnem procesu.

Za doseganje učno-vzgojnih ciljev je potrebno:

- ustvariti ugodno psihosocialno klimo, ki omogoča zadovoljitev temeljnih otrokovih psiholoških potreb po varnosti in sprejetosti v vseh vsakdanjih učno-vzgojnih situacijah,
- učno-vzgojne vsebine in situacije približati otrokovim psihofizičnim zmožnostim (pozitivno učenje) ter krepiti posameznikova močna področja,
- udejanjati otrokovo naravno potrebo po uspešnosti in napredovanju.

Da bi se lahko uspešno vključili v družbo, ga učimo in vzgajamo za razumevanje in spoštovanje drugih, za medsebojno sodelovanje, strpnost, upoštevanje in spoštovanje drugačnih itd.

2.3 Kompenzacijski cilji

Otroci s posebnimi potrebami imajo razvojne zaostanke in vrzeli, ki so posledice različnih vrst in stopenj posebnih potreb. Primanjkljaje na posameznih področjih otrokovega funkcioniranja tako kompenziramo s preostalimi močnejšimi področji in tako vplivamo na učinkovitejše in konstruktivno funkcioniranje na vseh področjih:

- kompenzacija primanjkljajev in vrzeli v kognitivnem razvoju (vsota vseh otrokovih spoznavnih in miselnih sposobnosti) je temeljna naloga tako izobraževanja kot tudi vzgoje,
- kompenzacija čustvenih posebnosti pomeni dopolnilno učenje ustreznega čustvovanja na osnovi kognitivnih spretnosti, ustrezne ocene situacije in lastne vloge v situaciji ter učenje ustreznega izražanja čustev v dani situaciji,
- primanjkljaji in vrzeli v socialnem razvoju pomenijo slabše ali neustrezno poznavanje in uporabo socialnih spretnosti, to je spretnosti v medsebojnih odnosih v socialni skupini in družbi nasploh. Kompenzacija pomeni učenje splošnih pravil vedenja v družbi, razumevanje in upoštevanje družbenih norm in vrednot, kar najučinkoviteje poteka v odnosu otrok - vzgojitelj in med vrstniki, pa tudi v dejavnostih, v katerih je otrokom omogočena avtonomija odločanja, druženja, osebnega izbora dejavnosti prostega časa ipd.,
- primanjkljaji na posameznih področjih senzornega zaznavanja (slepi in slabovidni, gluhi in naglušni otroci s posebnimi potrebami),
- primanjkljaji, ki se odražajo v obliki funkcionalnih in gibalnih motenj (gibalno ovirani otroci).

2.4 Osebnostno in socialno-vključevalni cilji

Otroci s posebnimi potrebami so zaradi svojih posebnih potreb bolj izpostavljeni v socialnem okolju kot ostali. Zaradi njihovih posebnih potreb jih lahko vrstniki ali odrasli odklanjajo. Osebnostno in socialno vključevalni cilji pomenijo v izvajanju programa domske vzgoje prizadevanja za krepitev njegove samozavesti, pozitivne potrditve in vključevanje otroka v običajno okolje.

Osebnostno in socialno-vključevalnim ciljem sledimo tako, da otroke:

- vključujemo v različne oblike psihosocialnih dejavnosti,
- vključujemo v različne aktivnosti, v katerih lahko doživijo uspeh in osebno potrditev, bodisi v domu ali izven njega,
- jih vključujemo v različne interesne skupine, organizacije in društva oziroma v kulturno, rekreativno, izobraževalno in družabno življenje v domu in izven njega in da
- povezujemo dejavnike doma, družine in zunanjih strokovnih služb v korist otrokovega celovitega vključevanja v njegovo socialno okolje.

3. DEJAVNOSTI IN POGOJI ZA URESNIČEVANJE VZGOJNEGA PROGRAMA DOMOV ZA UČENCE S POSEBNIMI POTREBAMI

Pogoji in dejavnosti za uresničevanje vzgojnega programa domov za učence s posebnimi potrebami izhajajo iz:

- ustreznih zakonov, podzakonskih ter drugih normativnih aktov in standardov, ki urejajo delovanje doma,
- iz strokovnih podlag njegovega delovanja (strokovna izhodišča, oblike, metode, sredstva),
- iz razvojnih potreb otrok, ki prihajajo v dom,
- ciljev delovanja doma,
- temeljnih pravic otrok po ustavi, deklaraciji o temeljnih pravicah otrok in drugih dokumentov,
- namena in pomena ustanove za družbo (ustanova kot sestavni del vzgojno-izobraževalnega sistema).

Za uresničevanje pogojev in dejavnosti vzgojnega programa domov mora dom izpolnjevati naslednje:

- v okviru veljavnih normativov mora imeti za svojo dejavnost ustrezne nastanitvene in druge prostorske pogoje (za bivanje, nego, oskrbo, učenje, interesne dejavnosti, rekreacijo, razvedrilo, možnosti osnovnega ali srednjega izobraževanja otrok, ustrezne pogoje za strokovno delo pedagoških in drugih delavcev),
- zagotovljena finančna in druga sredstva za izvajanje dejavnosti,
- ustrezno usposobljen kader,
- strokovni koncept ter organizacijo življenja in dela, ki ustreza sodobnim humanističnim pogledom na otroke s posebnimi potrebami.

Naloga doma so številne, različne in povezane v sistem, ki zagotavlja celovitost njegovega delovanja. Predstavljene so po logičnih sklopih, vendar se med sabo funkcionalno povezujejo in dopolnjujejo.

3.1 Zagotavljanje pozitivne psihosocialne klime

Psihosocialna klima je rezultanta odnosov med posamezniki in skupinami v domu. Odvisna je od tega, kako posamezniki in skupine komunicirajo med seboj (enosmerno, dvosmerno; odprto, zaprto), kakšna so medsebojna pričakovanja, vrednote, norme in ne nazadnje, kakšna je vizija posamezne ustanove. Pozitivno psihosocialno klimo je mogoče ustvarjati z vrednotami doma, kot so medsebojna pomoč in tovarištvo, toleranca, spoštovanje temeljnih pravic, kot je, npr. pravica po zasebnosti, z nudenjem možnosti za popraviljanje napak, z medsebojnim zaupanjem, z odprto komunikacijo o težavah in medsebojnih pričakovanjih, s pozitivnimi povratnimi sporočili, s kritiko, usmerjeno na konkretno vedenje, z jasnostjo in transparentnostjo pravil in sankcij itd.

3.2. Navajanje na kulturo bivanja

Navajanje na kulturo bivanja pomeni razvijanje in utrjevanje navad pospravljanja, urejanja in negovanja in čiščenja osebnih in skupnih prostorov, skrb za osebne potrebščine, posredovanje znanj in veščin za samooskrbo (pranje, urejanje osebne garderobe, šivanje, likanje, kuhanje), spodbujanje in razvijanje smisla za estetsko urejanje in urejenost ter domačnost bivalnih prostorov.

3.3. Skrb za otrokov celostni kognitivni razvoj

Skrb za celostni kognitivni razvoj v okviru doma pojmuje kot skrb za razvoj celovite osebnosti (umski, čustveni, socialni razvoj, vse, kar otrok lahko spozna, dojema).

Temeljni pogoji in dejavnosti doma za otrokov celostni kognitivni razvoj so:

- dom zagotavlja otrokom optimalne pogoje oziroma možnosti za učenje (primerne pogoje za učenje – učne ure, pripomočke, učbenike, knjige, osebni računalnik v vzgojni skupini; po potrebi nudi dodatno učno pomoč, inštrukcije; spodbuja učne, delovne in druge navade, koristne za osebno uspešnost),
- navaja otroke, da si samoiniciativno širijo in poglobljajo splošno izobrazbo (z branjem leposlovnih knjig, časopisov, poljudno-znanstvene literature, z brskanjem po svetovnem spletu, s selektivnim gledanjem televizije, s spremljanjem kulturnega in političnega dogajanja, z obiskovanjem in aktivnim sodelovanjem na razvedrilnih, zabavnih in kulturnih prireditvah znotraj doma in izven, na razstavah, ekskurzijah itd.),
- vzgojitelji in druge osebe, odgovorne za otrokov osebnostni razvoj, spremljajo in vrednotijo otrokov učni uspeh, sodelujejo z učitelji in po potrebi nudijo otrokom učinkovito učno pomoč, bodisi da jo izvajajo ali organizirajo. Skladno s cilji bivanja v domu, ki jih strokovni tim v sodelovanju z otrokom in njegovimi starši opredeli, dom v okviru zakonskih in drugih določil otroku omogoči, da uspešno zaključi osnovno šolo oziroma si pridobi poklic, poklicno izobrazbo.

3.4 Pogoji in dejavnosti moralno-etičnega, estetskega in splošno kulturnega pomena

Dom skrbi za spodbujanje in razvijanje **temeljnih humanističnih vrednot**, kot so iskrenost, poštenost, pravičnost, samodisciplina, pozitiven odnos do učenja, dela in življenja, vedenje po veljavnih družbenih načelih, strpnost do drugih in drugačnih, do nasprotnega spola, pripadnikov drugih narodov, manjšin, religij in kultur, spoštovanje osebnega dostojanstva vsakega človeka itd.

- **Dejavnosti moralno-etičnega pomena** dom uresničuje s pomočjo različnih oblik in načinov, kot so pogovori, individualni pogovori, razpravljanje in vrednotenje dogodkov iz vsakdanjega življenja, medsebojnih odnosov znotraj doma oziroma v skupini, drugih skupinah, v šoli, na igriščih oziroma učenje iz lastnega življenja, lastnih izkušenj, in izven doma oziroma v neposredni in širši okolici, ki so jim priča ali jih doživijo otroci osebno, ali pa se z njimi seznanijo s pomočjo javnih medijev, drugih pisanih in elektronskih medijev. Po načelu odprtosti doma navzven se otroci družijo, sodelujejo in soustvarjajo z vrstniki iz okolja in z vrstniki drugih okolij, narodnosti in kultur, doma in v tujini.
- Dejavnosti, ki spodbujajo in razvijajo **kulturne vrednote** (pozitivni odnos do vseh oblik človeškega ustvarjanja) in **estetske vrednote** (odnos do naravnega, pristnega, lepega) dom uresničuje z zagotavljanjem pogojev aktivnega kulturno umetniškega udejstvovanja otrok (priprave proslav, kulturno-umetniških prireditev) in z obiski kulturnih ustanov in prireditev (knjižnic, gledališč, koncertov, kulturno-umetniških razstav, naravnih in drugih znamenitosti).

3.5 Vzdrževanje in razvijanje otrokovih stikov izven doma

Po načelu ohranjanja stikov z družino in matičnim okoljem, še zlasti v primerih, ko se otrok ob petkih vrača v svojo družino:

- dom vzdržuje in razvija odnose z družino, tako da vabi starše na pogovore, se posvetuje z njimi glede vzgoje, jih obvešča o otrokovih uspehih in napredovanju, jim svetuje, jih vabi na timske obravnave njihovega otroka, na roditeljske sestanke, prireditve in praznovanja v domu,
- dom vzdržuje in razvija stike z družino tudi z obiski otroka na domu in sicer z dogovori in nasveti staršem, z medsebojnim obveščanjem o otrokovem zadržanju doma,
- dom je dolžan s šolami, predstojniki učnih delavnic ali z delodajalci, ki jih otroci obiskujejo, vzdrževati intenzivne stike, tako da tekoče spremlja otrokovo prisotnost, uspešnost ter nudi strokovno pomoč učiteljem,
- dom vzdržuje tudi stike z otrokovim matičnim centrom za socialno delo.

3.6 Dejavnosti, namenjene kompenzaciji otrokovih razvojnih zaostankov in vrzeli

Kompenzacijske dejavnosti so utemeljene z načelom kompenzacije razvojnih zaostankov in vrzeli, s katerimi se bo otrok lažje vključil v običajno oziroma matično okolje.

Dom izvaja kompenzacijske dejavnosti **manjkajočega šolskega in drugega, za življenje pomembnega znanja** tako, da otroku zagotovi **individualizirano dopolnilno učno pomoč** kot posebno, otroku prilagojeno učno pomoč – učno uro v okviru domske skupine, t.j. s pomočjo vzgojitelja, inštrukcij, pomoči uspešnejših sošolcev itd. Za nadomestitev drugega, splošnega manjkajočega znanja, kot je slaba splošna informiranost, slaba razgledanost, pomanjkanje določenih navad, poskrbi dom tako, da nudi otroku **vsebinsko bogato življenje v domu in izven njega** (otroku dostopni časopisi, revije, knjige, leksikoni znanja, uporaba osebnega računalnika in dostop do interneta, knjižnica, v informativne oddaje usmerjeno gledanje televizije, poslušanje radia, tekmovanja v šolskem in drugem znanju, klubi, društva itd.).

Učenje in pridobivanje socialnih izkušenj poteka v domu (permanentno in načrtno sodelovanje z vrstniki in odraslimi) in v obliki in organizaciji naravnega socialnega učenja

izven doma (sprehodi, izleti, osebni obiski, nakupi, obiski javnih prireditev, druženja z vrstniki, odraslimi, potovanja, zimovanja, letovanja).

Za krepitev pozitivnih čustvenih izkušenj je potrebna senzibilna, terapevtska klima v domu oziroma v otrokovi domski skupini, fizična in psihična varnost, strpnost do otrokovih šibkih točk, osebna naklonjenost, zavzetost zanj, upoštevanje in spoštovanje njegove osebnosti.

Kompenzacija manjkajočih znanj, spoznanj, izkušenj, sposobnosti, navad poteka tudi s pomočjo drugih rednih programov življenja in dela otrok v domu (po programu vzgojne skupine, interesne, rekreativne, zabavne dejavnosti).

Kompenzacija posebnih potreb **na področju gibalnega in senzornega razvoja** poteka preko dejavnosti, ki so zajete v programih za razvijanje najrazličnejših posameznikovih sposobnosti, samostojno opravljanje življenjskih aktivnosti in učinkovito prilagajanje okolju. Cilj dejavnosti je, da bo otrok kljub svojim omejitvam ali nekaterim zmanjšanim zmožnostim dosegel najvišji nivo telesnega, duševnega in socialnega funkcioniranja.

3.7 Dejavnosti za otrokovo osebnostno in socialno vključevanje

Medtem ko gre pri kompenzacijskih dejavnostih pretežno za doseganje zamujenega in nadomestitev manjkajočega (v razvoju otroka), gre pri osebnostno vključevalnih dejavnostih pretežno za razvoj otrokovih socialnih osebnostnih značilnosti, samopodobe, socialno uporabnih in sprejemljivih navad, ki so koristne za življenje. Ta proces poteka s pomočjo številnih aktivnosti, pri katerih otrok doživlja osebno sposobnost, uspešnost, potrditev. Odpravljanje oziroma spreminjanje otrokovih občutkov osebne, šolske in socialne neuspešnosti, manjvrednosti, manj pomembnosti, odvečnosti, stigmatiziranosti, marginaliziranosti itd. poteka skozi doživljanje osebnih uspehov na področjih, kjer se ima otrok za neuspešnega (odkrivanje lastnih sposobnosti, pozitivno dokazovanje samega sebe).

Priloga:

1. NAČELA DOMSKE VZGOJE

- 1.1 Načelo timskega dela
- 1.2 Načelo individualizacije
- 1.3 Načelo pozitivne vzgojne usmerjenosti
- 1.4 Načelo aktivne vloge in soodgovornosti otroka v procesu lastnega razvoja
- 1.5 Načelo kompenzacije razvojnih zaostankov in vrzeli
- 1.6 Načelo kontinuiranega vzgojno-izobraževalnega procesa
- 1.7 Načelo sodelovanja z družino
- 1.8 Načelo vključevanja v okolje
- 1.9 Načelo organiziranosti po družinskem modelu

2. SMERNICE VZGOJNEGA DELA V DOMU

- 2.1 Prilagajanje strategij otrokovim potrebam
- 2.2 Poudarjanje pozitivnega vedenja in močnih področij
- 2.3 Vrednotenje realizacije programa in napredka otroka
- 2.4 Ustreznost individualiziranega programa (IP)
- 2.5 Ustrezna socio-emocionalna vzgoja

3. DEJAVNIKI IN POGOJI DELOVANJA DOMOV

- 3.1 Strokovno delo z otroki
- 3.2 Formalno in neformalno učenje
- 3.3 Prosti čas otrok
- 3.4 Pravila življenja in dela v domu
- 3.5 Vzgojna skupina
- 3.6 Vzgojitelji
- 3.7 Drugi strokovni delavci doma
- 3.8 Prostovoljci
- 3.9 Osebna oskrba otrok
- 3.10 Temeljne pravice in dolžnosti otrok
- 3.11 Temeljne dolžnosti in pravice strokovnih delavcev v domu

4. NAČRTOVANJE, SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE PROGRAMA DOMSKE VZGOJE

- 4.1 Načrtovanje
 - 4.1.1. Dnevne priprave vzgojiteljev
 - 4.1.2. Tedenski in mesečni načrt vzgojnega dela
 - 4.1.3. Letni vzgojni načrt domske skupine
 - 4.1.4. Individualiziran vzgojni program za otroka
- 4.2. Osnovna pedagoška dokumentacija
 - 4.2.1. Matična knjiga otrok
 - 4.2.2. Osebna mapa otroka
 - 4.2.3. Observacije
 - 4.2.4. Druga dokumentacija
- 4.3. Spremljanje in vrednotenje vzgojnega dela
 - 4.3.1. Supervizija in intervizija

5. RAZVOJNE NALOGE DOMA

- 5.1 Povezovanje s sorodnimi ustanovami doma in v tujini
- 5.2. Vključevanje v strokovna društva in združenja

5.3. Povezovanje z visokoškolskimi/univerzitetnimi in raziskovalnimi ustanovami

5.4. Publiciranje

6. VIRI IN LITERATURA

1. NAČELA DOMSKE VZGOJE

Vzgoja otrok s posebnimi potrebami zahteva sistematično in načrtno strokovno delo. Zaradi razvojnih primanjkljajev in vrzeli mora biti vzgoja, da bi zagotovila celovitost in konsistentnost, dosledno usmerjana k ciljem programa domske vzgoje, to je:

- razvijati in širiti otrokove razvojne potencialne,
- kompenzirati razvojne vrzeli in primanjkljaje,
- preprečevati nastajanje čustvenih in vedenjskih težav,
- razvijati in utrjevati kulturnih, socialnih, delovnih, higienskih ter učnih navad in interesov,
- razvijati in izboljševati otrokovo družbeno funkcioniranje ter razvijati in utrjevati zdravo samozaupanje, samopodobo ter zaupanje do odraslih in do družbe, ki ji pripada.

Za vzgojo in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami so poleg splošnih načel pomembna še sledeča:

1.1 Načelo timskega dela

Otrok potrebuje v času izvajanja programa domske vzgoje celostno strokovno pomoč:

- vzgojno-učno (neposredno preventivno, kompenzacijsko in drugo vzgojno delo, učinkovito učno pomoč za kompenzacijo vrzeli v šolskem znanju),
- psihološko (spremljanje duševnega razvoja, po potrebi psihološka obravnava),
- socialno (vzdrževanje in razvijanje otrokovih stikov/odnosov z matično družino, domačim in širšim socialnim okoljem),
- po potrebi ustrezno zdravstveno nego oziroma somatsko in psihično zdravljenje.

Za celovitost otrokovega razvoja skrbi **tim strokovnjakov**, ki so zaposleni v domu, kot so vzgojitelj (specialni pedagog/defektolog/specialno-rehabilitacijski pedagog/socialni pedagog), psiholog, socialni in zdravstveni delavec (ožji tim). Po potrebi se vključujejo tudi drugi strokovnjaki, kot so razredni ali predmetni učitelj, razrednik, učitelj praktičnega pouka, strokovnjaki iz zunanjih institucij, vsak s svojega strokovnega vidika (razširjeni tim). Glede na zakonska določila lahko prisostvujejo sestankom tima tudi otrokovi starši, glede na temeljne otrokove pravice pa tudi otrok.

Oblike timskega dela so:

- sestanki (analize, usklajevanje, dogovori, naloge, priprava, potrjevanje, operacionalizacija in preverjanje realizacije individualiziranih vzgojnih programov),
- individualno delo posameznega strokovnjaka z otrokom (po individualiziranem vzgojnem programu, po nalogah, ki jih je treba realizirati med dvema sestankoma),
- skupinsko delo (vzgojitelj z domsko skupino, zdravstveni delavec skrbi za skupinsko zdravstveno preventivo, socialni delavec dela s skupinami otrok po posebnih interesih, s skupinami staršev, psiholog s skupinami otrok glede na težave, posebne interese) itd.

Strokovni tim vodi strokovnjak, ki preživi z otrokom največ časa in je praviloma tudi sklicatelj tima, sestanek tima pa lahko predlaga kateri koli član.

Pogoji za uspešno timsko delo so komunikacija med člani (socializiran način obnašanja): v diskusiji se dogovarjajo, vsi člani sodelujejo in se usklajujejo pri delu, so pripravljene dajati in sprejemati, poslušajo drug drugega, med seboj si zaupajo, vsak predlog ovrednotijo.

1.2 Načelo individualizacije

Otroci se med seboj razlikujejo v telesnem, kognitivnem, socialnem in v čustvenem razvoju. Vsak otrok s posebnimi potrebami je enkratno, drugačen od drugih drugačnih, zato mu je treba omogočiti ustrezno in njemu prilagojeno obliko obravnave. K vsakemu otroku pristopamo individualizirano, glede na njegove posebne potrebe pa v smeri zdravega osebnostnega razvoja. Ustrezno njegovim individualnim značilnostim, sposobnostim in zmožnostim prilagajamo zahteve, naloge, obremenitve, ugodnosti, omejitve, vloge itd. V tem pogledu je priporočljiv vzgojni in izobraževalni model fleksibilne diferenciacije in individualizacije. Operacionalizacija teh postopkov je individualizirani vzgojni načrt, ki je del individualiziranega programa in pomaga pri razvoju otrokove samostojnosti ter spodbuja njegovo ustvarjalnost.

1.3 Načelo pozitivne vzgojne usmerjenosti

Dejavnosti, v katere so vključeni otroci s posebnimi potrebami, imajo hkrati številne in različne učinke (preventivne, vzgojne, kompenzacijske in vključevalne). Dejavnosti morajo delovati usklajeno ter ustrezno otrokovim posebnim potrebam. Poudarek je na utrjevanju močnih področij, na kompenzaciji zamujenega, manjkajočega, na intenzivnem pridobivanju novih socialnih izkušenj, na omogočanju in zagotavljanju učne, šolske oziroma delovne uspešnosti. Otroku je treba pomagati tam, kjer mu je pomoč potrebna. Pri tem načelu je pomembna tudi kontinuiteta in življenjska funkcionalnost otrokovih aktivnosti, izkušenj, učenja in programov nudenja pomoči nasploh.

Predpogoj za uresničevanje načela pozitivne vzgojne usmerjenosti je psihosocialna klima, ki pogojuje otrokove občutke varnosti, sprejetosti itd.

1.4 Načelo aktivne vloge in soodgovornosti otroka v procesu lastnega razvoja

Načelo temelji na predpostavki, da je aktivnost človekova temeljna potreba in gibalno njegovega osebnostnega in socialnega razvoja. Temeljno in najbolj učinkovito človekovo socialno učenje so lastne izkušnje. Pozitivna izkušnja oziroma uspeh poveča motivacijo po novi izkušnji in po učenju, negativna pa jo blokira.

Eden glavnih ciljev vzgoje otrok s posebnimi potrebami je njihova čim večja osamosvojitve oziroma usposobitev za kasnejše samostojno življenje. Zato se morajo naučiti osnovnih veščin samooskrbe (razviti navade osebne nege in higiene, skrbi za zdravje, čistočo, red in kulturo bivanja, pripravljanje zdrave prehrane in zdravega načina prehranjevanja in drugih funkcionalnih veščin in znanj, potrebnih za samostojno življenje na sploh).

Z osebnimi pobudami, idejami, predlogi in dejavnostmi sooblikujejo pogoje in pravila skupnega življenja in dela ter tako prispevajo h kvaliteti in aktualnosti življenja v domu. Njihova aktivna vloga v tem pogledu je anticipativno učenje za kasnejše samostojno življenje.

Otroci s posebnimi potrebami, upoštevajoč njihovo sposobnost razumevanja in prevzemanja odgovornosti, aktivno sodelujejo tudi pri načrtovanju lastnega življenja in dela v ustanovi, in

sicer tako, da so prisotni in lahko izrazijo svoje mnenje pri pripravi, izvajanju in preverjanju realizacije njihovega individualiziranega vzgojnega načrta. Vedeti morajo, kaj se od njih pričakuje, česa so zmožni, koliko osebne truda in časa bo potrebno, da dosežejo zastavljeni cilj. Otroku mora biti zastavljeni cilj razumljiv, za doseganje le-tega mora sprejeti tudi osebno odgovornost. Otroka je potrebno vzpodbujati in navajati k prevzemanju odgovornosti za svoja dejanja, za soočanje s posledicami teh dejanj in za razreševanje le-teh. Prav tako lahko aktivno sodelujejo pri oblikovanju pravil v vzgojnih skupinah, načrtujejo dejavnosti in soodločajo o organizaciji življenja in dela v skupini in domu.

1.5 Načelo kompenzacije razvojnih primanjkljajev in vrzeli

Različni razvojni primanjkljaji in vrzeli v razvoju glede na vrsto in stopnjo posebnih potreb onemogočajo ustrezno funkcioniranje otroka in pomenijo obremenjujoči dejavnik za njegov nadaljnji razvoj. Otrok potrebuje strokovno pomoč, to je niz individualiziranih ukrepov, s katerimi odpravljamo primanjkljaje in blažimo posledice primanjkljajev.

Preko vzgojnega dela se izvaja kompenzacija primanjkljajev in vrzeli v kognitivnem razvoju, čustvenih posebnosti, socialnem razvoju, na posameznih področjih senzornega zaznavanja ter na področju funkcionalnih in gibalnih motenj glede na otrokovo stopnjo in vrsto posebnih potreb.

Kompenzacija razvojnih primanjkljajev in vrzeli je osnovni pogoj za otrokovo uspešno in zadovoljivo nadaljnje življenje. Praktično to pomeni intenzivno in učinkovito strokovno pomoč, z vidika otroka pa pospešeno učenje, zorenje, osebni razvoj.

1.6. Načelo kontinuiranega vzgojno-izobraževalnega procesa

S poučevanjem, učenjem in vzgojo otrok s posebnimi potrebami so se izoblikovale smernice uspešnega poučevanja, učenja in vzgoje, primerne za vse učitelje in vzgojitelje, ki delajo z otroki s posebnimi potrebami. Te smernice so:

- ◆ komunikacija vzgojitelja z otrokom, ki omogoča medsebojno sprejemanje, razumevanje in strpnost do otrokovih xtežav v vzgojno-izobraževalnem procesu,
- ◆ didaktično-metodične prilagoditve poučevanja, učenja in vzgoje, kot je poudarek na praktično uporabnih vsebinah in dejavnostih, veščinah in spretnostih, ki so uporabne in nujno potrebne v vsakdanjem življenju,
- ◆ omogočanje in zagotavljanje osebne uspešnosti s postavljanjem ciljev, ki so otroku dosegljivi ter sprotno vrednotenje le-teh, kar je mogoče doseči z individualizacijo poučevanja,
- ◆ sistematično (dosledno) spodbujanje, potrjevanje vseh otrokovih uspešnih poskusov,
- ◆ uporabljanje različnih oblik izvajanja poučevanja in vzgoje, upoštevajoč posebne potrebe otroka.

K zadovoljevanju specifičnih potreb otrok s posebnimi potrebami pripomorejo tudi določeni prilagojeni pogoji, kot je manjše število otrok v skupini, oprema, primerna dekoracija in funkcionalna postavitve prostora, ki deluje domače, spodbuja aktivnost, dovolj različnih didaktičnih pripomočkov za ponazarjanje in razumevanje. Otrokom ponudimo za sprostitev, motiviranje in ponovno zbrano delo različne vsebine in dejavnosti (petje, gib, pantomima, likovne dejavnosti).

1.7. Načelo sodelovanja z družino

Sodelovanje s starši otroka s posebnimi potrebami je stalno in timsko naravnano. Z družino je potrebno sodelovati in ji pomagati pri vzgoji oziroma vzdrževati stike. Med družino in domom je treba opredeliti medsebojna pričakovanja, odgovornosti in naloge, opredeliti je potrebno tudi oblike sodelovanja, pomoči oziroma nadzora družine in določiti cilje glede na čas izvajanja programa. Med starši in strokovnim osebjem, ki sodeluje z otrokom, je treba razviti pristen odnos. Starševske pravice in dolžnosti so zakonsko opredeljene. Večji napredek je viden pri otroku, če se znanje in podpora staršev ter strokovnega osebja prepletata ter dopolnjujeta. V medsebojnem stiku je treba upoštevati različna socio-kulturna okolja, iz katerih starši izhajajo, njihova različna znanja in komunikacijske sposobnosti. S približevanjem staršem se bomo približali njihovemu otroku. S starši je treba dobro in stalno sodelovati, graditi na odprti, pozitivni, korektni komunikaciji in vključevanju.

1.8. Načelo vključevanja v okolje

Otroci s posebnimi potrebami, ki so vključeni v domsko obliko vzgoje, so začasno izločeni iz svojega matičnega okolja. Dom je umetna oblika skupinskega življenja otrok s posebnimi potrebami. Da bi lahko uresničeval svoje programske cilje, mora biti umeščen v družbeno okolje, biti odprt v lokalne skupnosti, še zlasti do njenih prebivalcev, z njimi vzpostavljati in negovati raznovrstne stike in povezave. Hkrati pa mora dom živeti čim bolj normalno, podobno naravnemu družinskemu življenju, kjer skrbijo družinski člani drug za drugega, razpolagajo s skupno in osebno lastnino, denarjem, skrbijo za prehrano, vzdržujejo red in čistočo itd..

Procese socializacije življenja in dela doma podpira tudi odprtost in povezovanje s širšim družbenim okoljem, na primer z društvi, organizacijami, drugimi vrstami ustanov, z družbo na sploh, povezave preko sodobnih informacijskih medijev, kot je internet itd.

Domovi so praviloma umeščeni v urbano socialno okolje. Tako lahko otroci vzpostavljajo stike z vrstniki v šoli, ki jo obiskujejo, v soseski in tudi z drugimi ljudmi v neposredni in daljni okolici. Otroci so vključeni v osnovne in srednje šole ter oddelke za vzgojo in izobraževanje. Vključujejo se tudi v društva, klube in organizacije, v katerih so organizirane pristočasne aktivnosti in v katerih lahko delujejo v skladu s svojimi interesi. Pri tem jih spodbujajo in jim pomagajo njihovi vzgojitelji. Priporočljivo je, da se otroci udeležujejo tudi športno in kulturno oziroma vključujejo v različne otroške in mladinske dejavnosti izven doma.

1.9 Načelo organiziranosti po družinskem modelu

Na čelu socialne skupnosti je vzgojitelj (ali več vzgojiteljev), ki v vzgojnem stilu prevzema tako očetovsko kot materinsko vlogo. Otrokom je zagotovljena varnost in zaščita, razumevanje in sprejemanje ne glede na njihove razvojne, vedenjske ali osebnostne značilnosti, hkrati pa so otroci in mladostniki dolžni spoštovati veljavna pravila, ki jih sprejemajo z medsebojnim dogovarjanjem. Odgovorni vzgojitelji negujejo neposredne, prijateljske odnose, so v vlogi nadomestnih staršev, poudarjajo sodelovanje, kot tudi individualno in skupinsko odgovornost. Otroci skupaj z vzgojitelji skrbijo za urejenost bivalnih in skupnih prostorov, prav tako pa so otroci odgovorni za osebno urejenost in osebno higieno. Domovi sprejemajo otroke obeh spolov in različnih starosti, kar je tudi značilno za družine.

2. SMERNICE VZGOJNEGA DELA V DOMU

Vzgoja je sama po sebi ustvarjalna in razvojno naravnana, od tod tudi principi vzgoje in izobraževanja za otroke s posebnimi potrebami, ki temeljijo na otrokovih potrebah in sposobnostih. Te lastnosti so osnova za oblikovanje individualiziranega programa.

2.1 Prilagajanje strategij otrokovim potrebam

Strategije vzgojno-izobraževalnega dela temeljijo na znanju o otrokovem razvoju, sposobnostih, težavah in motnjah. Vzgojitelj uporablja tiste strategije, ki so najprimernejše za otroka glede na njegove posebne potrebe.

2.2 Poudarjanje pozitivnega vedenja in močnih področij

Razvojni pristop poudarja razvitejše funkcije (kompenzacijski pristop) kot pa korekcijo prizadetih funkcij. Poudarjanje pretežno negativnih lastnosti vodi v stigmatizacijo, ki se izraža z negativnimi opisi, simptomi in vodi v oblikovanje negativnih stališč do otroka. Ko so negativna stališča do otroka in njegovih težav enkrat oblikovana, je vse težje prepoznati pozitivne lastnosti in vedenja.

2.3 Vrednotenje realizacije programa in napredka otroka

Pri vsakem otroku ocenimo dosežene načrtovane cilje. Otrok je sam sebi merilo in ga primerjamo le s samim seboj. S svojo povratno informacijo evalvacija vpliva na otroka, vzgojitelja, starše. Njeni vplivi so lahko pozitivni in negativni, zato je potreben strokoven pristop.

Evalvacija omogoča:

- ocenitev napredka,
- ugotavljanje potrebnih sprememb v programu, metodah, pristopu ...
- informiranje otroka staršev, učiteljev, vzgojiteljev ...
- ugotavljanje ustreznosti pogojev,
- ugotavljanje ustreznosti programov.

2.4 Ustreznost individualiziranega programa (IP)

Naloga vzgojitelja je, da skupaj s sodelavci naredi takšen IP, ki bo pomagal otroku pridobiti pozitivne izkušnje, da razvija zaupanje, sodelovanje z vrstniki, da je uspešen ter da napreduje na vseh razvojnih področjih (komunikacija, socio-emocionalni in spoznavni razvoj ter znanje, spretnost, telesno-motorični razvoj). Pomembno je, da je na osnovi IP mogoče izbrati najustreznejše aktivnosti, pripomočke in vsebine. IP tako vsebuje uravnoteženo in celovito pedagoško oceno stanja, individualiziran in natančen program za posameznega otroka, vrednotenje in ocenjevanje napredka. IP temelji na ciljih, ki jih narekujejo posebnosti otroka.

2.5 Ustrezna socio-emocionalna vzgoja

Prav tako kot izobraževanje se načrtuje tudi vzgoja, saj ima otrok s posebnimi potrebami pravico, da se mu zagotovi priložnost za rast, razvoj, učenje in kreativno življenje. Učinkovita vzgoja in izobraževanje zahtevata načrt življenjskih sposobnosti in stališč.

Za dobro načrtovanje takega pristopa je potrebno zajeti naslednje komponente:

- fizično okolje (ki naj bo tako urejeno, da pospešuje interakcijo, pozitivne izkušnje, samozaupanje in učenje),
- psihično vzdušje (pozitivna klima v skupini ima velik vpliv na počutje in motivacijo za delo ter na stališča do vzgojiteljev, otrok v skupini, dela in učenja),
- vzgojiteljevo delovanje, principe, metode, vrednote (so pomembni za vzdušje in delo v skupini),
- materiale in pripomočke, ki lajšajo in vzpodbujajo razvoj otroka glede na posebne potrebe,
- organizacijo dela, strukturiranost časa (za otroka ima velik pomen, saj dobra zunanja organizacija pomaga pri razvoju notranje organizacije),
- usmerjanje, vodenje,
- ocenjevanje, evalvacijo.

3. DEJAVNIKI IN POGOJI DELOVANJA DOMOV

Dom mora kot vzgojni sistem skladno s svojimi načeli in cilji zagotavljati temeljne pogoje in dejavnike vzgojno-preventivnega, kompenzacijskega, osebnostno in socialno vključevalnega in kurativnega, zdravstveno podprtega delovanja (kot celota).

Temeljne pogoje delovanja predstavljajo strokovni koncept dela, funkcionalni prostorski pogoji, ustrezno usposobljeni kadri in urejeno financiranje.

Strokovni koncept mora imeti opredeljeno znanstveno-teoretično zasnovanost dela z otroki, opredeljeno populacijo, ki jo dom sprejema, namen, naloge, cilje, vsebine ter temeljno naravnost, oblike in metode delovanja.

Temeljni vzgojni dejavniki delovanja doma so:

- strokovno delo z otroki,
- formalno in neformalno učenje (izobraževanje),
- prosti čas,
- temeljna pravila skupnostnega življenja in dela v domu,
- vzgojna skupina kot temeljna enota učenja, dela in življenja,
- vsakdanja oskrba (skupinska opravila, skrb zase in za druge),
- vzgojitelji in drugi strokovni delavci (strokovni tim),
- temeljne pravice in dolžnosti otrok,
- temeljne dolžnosti in pravice odraslih.

3.1 Strokovno delo z otroki

Strokovno delo mora izhajati iz otrokovih individualnih (posebnih) potreb. Izhodišče za individualiziran pristop so anamnestično-diagnostične ugotovitve oziroma strokovno poročilo o usmeritvi oziroma nastanitvi v dom. Od sprejema do izdelave individualiziranega vzgojnega programa vzgojitelji in ostali strokovni delavci sistematično spremljajo in spoznavajo otrokove razvojne primanjkljaje oziroma težave, sposobnosti, potrebe, interese, pripravljenost, pričakovanja, kar je skladno tudi s sodobnimi trendi celovite institucionalne obravnave. **Individualiziran vzgojni program**, ki je osnova strokovnega dela, mora biti pripravljen v zakonitem roku, pri sestavi katerega smiselno sodelujejo tudi starši in otrok.

3.2 Formalno in neformalno učenje

Učenje kot proces pridobivanja novih znanj in spoznanj razvija med številnimi duševnimi sposobnostmi tudi **kritično mišljenje**, ki pripomore tudi k hitrejšemu **osebnostnemu razvoju** (zorenju).

Formalno (šolsko) in neformalno (funkcionalno, življenjsko) učenje podpira celo vrsto vzgojnih ciljev, kot so šolsko napredovanje, zaključek obveznega šolanja, poklicno izobraževanje, pridobitev poklica, trening socialnih veščin ali socialno učenje na simboličnem nivoju, socialno učenje v stvarnih in zahtevnejših življenjskih situacijah (doživljajsko-pedagoško učenje).

Domska oblika obravnavanja otrok s posebnimi potrebami je že sama po sebi bogat vir različnih oblik učenja, kot so izobraženi vzgojitelji, zagotovljeni materialni in organizacijski pogoji številnih neformalnih oblik izobraževanja, opremljenost vzgojnih skupin s sodobno telekomunikacijsko in informacijsko tehnologijo, dnevno časopisje, revije, knjige itd.

3.3 Prosti čas otrok

Po teoriji prostega časa gre v domu za dve različni obliki prostega časa - za **neusmerjen prosti čas**, ki je namenjen počitku, druženju, družabnemu igranju in razgovorom z vrstniki itd., in **usmerjen prosti čas** ali organizacija številnih za otroke privlačnih, zanimivih in življenjsko koristnih dejavnosti (izven pouka in domačega učenja). Med oblike organiziranega prostega časa štejemo tudi stalno obstoječe materialne in druge pogoje za spontane oziroma samoiniciativne aktivnosti otrok v okviru vzgojnih načel in vzgojnih ciljev (otroška in športna igrišča, razne naprave, skupinska in individualna oprema za preživljanje prostega časa).

Organizirano preživetje prostega časa otrok v domu nudi številne možnosti preventivnega, sprostitvenega, razvedrilnega, zabavnega, kompenzacijskega ter osebno in socialno vključevalnega delovanja, še zlasti zato, ker se otroci vanje vključujejo prostovoljno, po interesih (notranja motivacija), kar omogoča doživljanje osebne uspešnosti, veselja, navdušenja in osebne povezovanja otrok ter mentorjev.

Nekatere najbolj **pogosto organizirane oblike** prostega časa v praksi domov so:

- športne dejavnosti,
- tehnične dejavnosti,
- naravoslovne dejavnosti,
- kulturno-umetniške dejavnosti,
- praktične dejavnosti,
- doživljajsko pedagoški projekti (od kratkih eno do večdnevni počitniških projektov),
- mladinski klubi (druženje z vrstniki iz okolja),
- delovne skupine (organizirana pomoč socialno ogroženim skupinam, pomoč lokalnim skupnostim pri urejanju infrastrukture, okolja, sodelovanje v lokalnih prireditvah, akcijah itd.).

3.4 Pravila življenja in dela v domu

Pravila življenja in dela obvezujejo otroke ter delavce v domu, da jih spoštujejo in se ravnajo po njih.

Pravila življenja in dela ustvarjajo možnosti sožitja v domu, prispevajo pa tudi k ustreznemu vedenju tako otrok kot delavcev, zagotavljajo izpolnjevanje nalog, kot sledijo iz namembnosti doma in njegovih programskih dokumentov. Pravila življenja in dela pomagajo ohraniti standard, razmere za življenje in delo, ohranjajo organizacijo in zagotavljajo kontinuirano delovanje doma. Imajo pa tudi preventivno vzgojno funkcijo. Prispevajo k strukturiranosti časa in prostora, določajo okvire in meje in ustvarjajo s tem v domu situacije, ki so za otroke predvidljive in obvladljive ter jih učijo postavljati sebi in drugim distanco in meje.

Pravila življenja in dela prispevajo k občutku varnosti. Imajo tudi socializacijske učinke. Pravila ne smejo biti toga oziroma jih je potrebno obravnavati tako, da upoštevamo razvojne potrebe in značilnosti populacije. Občasno jih je treba analizirati z vidika novih strokovnih dognanj in jih po potrebi spreminjati oziroma dopolnjevati.

Dnevni in hišni red sta okvir pravil življenja in dela v domu in urejata logično zaporedje pomembnih dogajanj - vstajanje ob določenem času, jutranjo osebno in hišno higieno, odhajanje v šolo, razdeljevanje hrane po ustaljenem redu, učne ure, usmerjene aktivnosti v prostem času, uro, določeno za spanje itd. To so stalnice, ki tvorijo skupaj s pravili življenja in dela celovitost organizacije časa in prostora in omogočajo večjo predvidljivost dogajanja v domu. Hišni red velja za vse enako (skupinski dejavnik) in deluje samodejno. Otrokom predstavljata dnevni in hišni red orientacijo za prilagajanje osebnih potreb skupnemu življenju in delu, upoštevanje drugih in prevzemanje odgovornosti za svoje odločitve oziroma dejanja.

3.5 Vzgojna skupina

Vzgojna skupina je osnovna organizacijska enota v domu, v kateri so otroci vključeni v času šolanja. Nudi zavetje, jim zagotovi osebne in socialne potrebe, eksistenčne potrebe, vodenje in pomoč pri šolskem delu. Oblikuje po načelu raznovrstnosti, čeprav je v nekaterih skupinah še vedno uveljavljen kriterij starosti, šolanja in spola. Vzgojna skupina je v domu z doraščajočimi mladostniki oblikovana po modelu mladostniških skupin s primesmi družinske vzgoje. Je odprta socialna enota, kar pomeni, da se lahko vanjo vključijo novi člani, ko iz nje odhajajo tisti, ki so že zaključili šolanje. Vzgojne skupine v domu imajo organizirano skupno oskrbo (prehrano, pranje, likanje itd.).

Skupina je bivalna enota otrok in temeljni prostor strokovnega dela vzgojiteljev (kot stanovanje otrok in staršev oziroma družine). Otrokom nudi fizične pogoje, v okviru katerih lahko le-ti zadovoljujejo svoje temeljne biološke, osebne in socialne potrebe, potrebe po človeški bližini, varnosti in zasebnosti.

Za skupino skrbijo in jo vodijo vzgojitelji. Vzgojna skupina je organizirana po zgledu večje urejene družine (vsakdo ima svoj osebni življenjski prostor, možnosti varne, nedotakljive hrambe osebne lastnine, zagotovljene pogojev zasebnosti, dovolj osebne pozornosti, pomembnosti itd.).

Skupina nudi otrokom bogato izbiro **spodbud za aktivno** in za njihov vsestranski osebni razvoj **koristno življenje**. Poleg klasičnih spodbujevalnih sredstev, kot so pohvale, priznanja in nagrade, gre še za razne življenjske situacije, kot so možnosti svobodnega druženja v skupnem življenju in delu, prijateljevanje, sodelovanje, medsebojna solidarnost in strpnost, skupno premagovanje zahtevnejših življenjskih situacij, naporov, tveganj itd.

Vzgojitelji izdelajo za svojo skupino letni vzgojni program, v katerem predvidijo podrobnosti dogodkov in dogajanj, pomembnih za konkretno skupino otrok v logičnem razvojnem zaporedju (od začetka do zaključka šolskega leta, od jeseni do poletja).

3.6 Vzgojitelji

Vzgojiteljeva vloga v skupini je osrednjega značaja in je zato ključnega pomena njegova osebnost in opremljenost z znanji, spretnostmi in veščinami za kvalitetno opravljanje vzgojnega dela. Je nosilec vzgojno-izobraževalnega procesa. Vzgaja in izobražuje otroke in mladostnike skladno s cilji zakonodaje, programa domske vzgoje za domove, letnega delovnega načrta doma in letnega načrta vzgojnega dela za vzgojno skupino.

Za uspešno opravljanje številnih vlog vzgojitelja pa ni pomembno le vedenje o tem, kaj in kako mora delati, ampak so odločilnega pomena kvalitete njegove osebnosti, tiste vsebine, lastnosti in sposobnosti, ki mu omogočajo, da strokovno znanje pride do izraza. Osnovni in bistveni pogoj za delo z otroki je njegov odnos z njimi in do njih. Odnos je pomembno sredstvo, s katerim je mogoče vplivati na osebni razvoj otroka in hkrati sredstvo, s katerim vzdržuje povezanost posameznika in skupine.

Matični vzgojitelj je oseba, ki ji otrok lahko zaupa, poišče zaščito in pomoč v kriznih situacijah. Je po potrebi zagovornik otrokovih pravic. Zadolžen je za več otrok in je z njimi je v neposrednem odnosu. Je oseba, preko katere se skuša optimalno individualizirati delo s posameznikom. Nastopa kot skupinski vodja, moderator in animator. Odgovornosti matičnega vzgojitelja so:

- spremljati mora vse, kar zadeva otroka, za katerega je zadolžen (zagotavlja izvajanje individualiziranega načrta, skrbi za izvajanje določenih nalog, zastavljenih ciljev, koordinira, zagotavlja ustrezen pristop, pospešuje stike z zunanjim svetom).
- uresničuje individualne dogovore, vodi razgovore v kriznih situacijah, stiskah.
- skupaj z otrokom načrtuje zadolžitve za izboljšanje učne uspešnosti.
- skrbi za skupno načrtovanje sredstev za osebno porabo, planiranje rekreativnih in drugih dejavnosti.
- spremlja vedenja v odnosu do posameznikov v skupini in skupine.
- sodeluje v timu za sestavo individualiziranega načrta.

Vzgojitelj v domu se pojavlja v treh vlogah: formalni, strokovni in človeški:

- po formalni vlogi je za svoje delo odgovoren ravnatelju, ravnati se mora po zakonodaji in pravilnikih.
- po strokovni vlogi mora ravnati v skladu s svojo stroko in pedagoško-psihološkimi spoznanji; znanja mora dopolnjevati in se nenehno strokovno izpopolnjevati, za svoje vzgojno delovanje je odgovoren otrokom ter njihovim staršem.
- po človeški vlogi mora biti vzgojitelj human, objektivni, zaupljiv, strpen, razumevajoč in glede na svoje človeške ravnanje odgovoren sebi.

Vzgojiteljevo vzgojno delovanje je individualno, skupinsko in medskupinsko.

- Individualno delo je usmerjeno k posameznemu otroku, da ga spodbuja, pohvali, svetuje in pomaga.
- Skupinsko delo poteka v okviru domske skupine ali delov le-te (interesne skupine, interesna dejavnost, drugo mentorsko delo v prostočasnih aktivnostih).
- Medskupinsko delo poteka, ko vzgojitelj deluje vzgojno z otroki dveh ali več domskih skupinah.

Vzgojitelj uporablja pri svojem delu demokratičen slog, v katerem gre za partnersko, dvosmerno komunikacijo in za neposreden vzgojni odnos, za enakopravnost dialoga, za humano obliko medsebojnega odzivanja, sprejemanja in spreminjanja predlogov.

Vzgojiteljevo vzgojno delovanje je namerno in nenamerno.

- Namerno je takrat, ko je vzgojitelju znan in jasen cilj, ki ga v vzgojno-izobraževalnem procesu želi doseči, ko so jasne poti, sredstva in metode za dosego tega cilja.
- Nenamerno delovanje običajno nima cilja, vzgojitelj pa deluje z načinom govora, komuniciranja, gestikuliranja, obvladovanjem časa in prostora in s svojim zgledom in videzom.

Vzgojitelj prevzema skrb in odgovornost za osebno rast in razvoj posameznega otroka, skrbi za uspešno delovanje vzgojne skupine in celotnega doma. Vzgojna vloga z opredeljenimi vzgojnimi cilji je vzgojiteljeva temeljna usmerjenost in tista vloga, ki bistveno določa vzgojiteljev poklicni profil.

Skupina več vzgojiteljev tvori **vzgojiteljski tim**. Vzgojitelji imajo še vrsto drugih, za skupino kot celoto pomembnih nalog, kot so: organizacija življenja in dela skupine na sploh, svetovanje in pomoč pri vsakdanjih opravilih, nalogah, učna pomoč, animacija otrok in mladostnikov za prosti čas in interesne dejavnosti itd.

3.7 Drugi strokovni delavci doma

Dom ima za uspešno izpolnjevanje vseh svojih vzgojno-izobraževalnih nalog poleg vzgojiteljev še **druge strokovne profile**, to so, npr. psiholog, socialni delavec in medicinska sestra. Strokovni delavci z matičnim vzgojiteljem tvorijo **strokovni tim**, ki pripravlja **individualizirane vzgojne načrte** za vse otroke in spremlja njihov razvoj.

Po potrebi ima dom lahko tudi stalne ali občasne **zunanje strokovne sodelavce**, to so lahko npr. zdravnik - pediater, stomatolog, zdravnik - psihiater, specialni pedagogi (defektologi, specialno-rehabilitacijski pedagogi) raznih smeri, ki sodelujejo pri realizaciji preventivnih, kompenzacijskih, kurativnih in drugih programih.

Starši otrok in mladostnikov (lahko tudi drugi pomembni odrasli iz otrokovega primarnega socialnega okolja) so pomembni dejavnik v času njihove obravnave v domu. Starši lahko sodelujejo pri načrtovanju individualiziranega vzgojnega programa svojega otroka. Poleg običajnih oblik sodelovanja z domom lahko sodelujejo tudi na timskih obravnavah svojega otroka.

3.8 Prostovoljci

Prostovoljno delo se lahko izvaja na različnih področjih in v različnih organizacijskih okvirih. Prostovoljni sodelavci naj bi izvajali nepoklicno prostovoljno delo. Nepoklicno prostovoljno delo je javno, organizirano in strokovno vodeno. Je posebno organizirano delo, ki smiselno dopolnjuje delo strokovnih ustanov, posreduje med njimi in otroki ter spodbuja njihovo spreminjanje. Prostovoljci so lahko dijaki, študentje itd.

3.9 Osebna oskrba otrok

Osebna oskrba otrok je skrb v materialnem in psihosocialnem smislu in je ena temeljnih nalog. Okvir osebne oskrbe je bivalni standard, udobje, od otrokovega stola in mize do udobnega ležišča (otrokov občutek domačnosti, varnosti, zasebnosti). Osebna oskrba pomeni, da določena oseba, t.j. vzgojitelj osebno skrbi za zadovoljevanje vseh temeljnih razvojnih potreb določenega individualnega otroka, kakor skrbijo skrbni starši za svojega otroka. Del osebne oskrbe je tudi samooskrba oziroma kako dom otroka uči, vzgaja, da bi znal skrbeti tudi sam zase (proces osamosvajanja). Otroci se učijo, kako morajo skrbeti drug za drugega (podobno kot v družini). Te sposobnosti pridobivajo v medsebojnem sodelovanju in pomoči, kot so skupinska opravila, skrb za red in čistočo, sobne rastline, pomoč pri učenju itd.

3.10 Temeljne pravice in dolžnosti otrok

Otroku morajo biti zagotovljene vse temeljne človeške in otrokove pravice. V času bivanja v domu pa so posebej poudarjene naslednje pravice:

- spoštljiva obravnava v skladu z zakonom, mednarodnimi predpisi o človekovih in otrokovih pravicah ter splošnimi civilizacijskimi vrednotami,
- pravica do varnega, zdravega in spodbudno okolja,
- prilagoditev pogojev bivanja glede na osebne potrebe posameznika,
- zagotovitev zasebnosti in osebne varnosti,
- kakovostni pogoji bivanja, zdrave prehrane, učenja in prostega časa ter vzgojne obravnave
- svobodno izražanje o vseh vprašanih iz življenja in dela doma ter soodločanje in sooblikovanje življenja in dela v domu (individualno in skupinsko),
- pravica do počitka,
- hitro in ustrezno zdravstveno varstvo in zdravljenje,
- osebno dostojanstvo.

Temeljne dolžnosti otrok v domu so:

- da upoštevajo in se ravna po veljavnem hišnem redu,
- da upoštevajo nasvete, navodila in druge za njihov osebni razvoj koristne ukrepe svojih vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev,
- da varujejo svoje zdravje,
- da ne ogrožajo drugih otrok v domu itd.

3.11 Temeljne dolžnosti in pravice strokovnih delavcev v domu

Odrasli v domu imajo za otroke mnogo pomenov. V določenem smislu so vsi poklicni vzgojitelji, nadomeščajo starše, so neposreden vzgled in na sploh predstavljajo svet odraslih oziroma veljavne družbene vrednote.

Kot poklicni vzgojitelji oziroma strokovnjaki morajo v okviru svojega strokovnega dela:

- otrokom nuditi in zagotavljati osebno varnost in zaščito (support),
- delovati preventivno (preprečevati nastajanje osebnih težav, odvisnosti),
- ustrezno reagirati na nesprejemljive oblike vedenja,
- otrokom omogočati pozitivno identifikacijo,
- enakopravno obravnavati vse otroke ne glede na obliko in stopnjo posebnih potreb,
- nuditi učinkovito učno pomoč,
- spodbujati in omogočati pridobivanje novih znanj, življenjsko uporabnih izkušenj in spoznanj,
- nuditi ustrezno socialno oporo,
- po potrebi nuditi hitro zdravstveno pomoč,

- nuditi otrokom razumljive, koristne nasvete, svetovanje, ko je potrebno, tudi (laično) pravno pomoč itd.

Temeljne pravice odraslih v vzgojni ustanovi so:

- varnost opravljanja dela,
- strokovna avtonomija,
- permanentno strokovno izpopolnjevanje in
- pravice, ki izvirajo iz Zakona o delovnih razmerjih in drugih zakonov, ki urejajo medsebojne odnose zaposlenih v javnih in drugih zavodih.

4. NAČRTOVANJE, SPREMLJANJE IN VREDNOTENJE PROGRAMA VZGOJNEGA DELA

4.1 Načrtovanje

Načrtovanje je proces, ki pomeni odločanje o tem, kakšna bo prihodnost doma in o tem, kako bo dom načrtovane kratkoročne in dolgoročne cilje za posameznika, vzgojno skupino in ustanovo kot celoto tudi dosegel. Načrtovanje obsega:

- načrtovanje učno-vzgojnih smotrov in ciljev za posameznika z individualiziranim programom vzgoje in izobraževanja,
- načrtovanje učno-vzgojnega dela v vzgojni skupini z dnevnim, tedenskim, mesečnim in letnim programom,
- načrtovanje z letnim delovnim načrtom.

Dom vodi strokovno dokumentacijo glede na izvajanje programa vzgoje in izobraževanja skladno z veljavnimi pravilniki. Kot specifična ustanova pa vodi tudi:

- dnevne priprave vzgojiteljev,
- tedenski in mesečni načrt vzgojnega dela,
- letni vzgojni načrt skupine,
- individualiziran vzgojni program,
- ostala pedagoška dokumentacija.

4.1.1. Dnevne priprave vzgojiteljev

Dnevne priprave vzgojiteljev se nanašajo na stvarne vzgojne vsebine, ki so metodično pripravljene za konkretno izvedbo določenega dne. Kljub konkretno načrtovanim aktivnostim pa mora biti dnevna priprava fleksibilno naravnana na morebitne spremembe in dopolnila, ki jih zahteva trenutna situacija v skupinsko-dinamičnem procesu vzgojne skupine.

4.1.2. Tedenski in mesečni načrt vzgojnega dela

Tedenski in mesečni načrt vzgojnega dela je načrtovanje aktivnosti v vzgojni skupini za določeno časovno obdobje. Obsega načrtovanje vzgojnih aktivnosti skupine in posameznikov v njej. Vključuje izpolnjevanje ustaljenega programa dela (železni repertoar), delovne aktivnosti skupine, vzgojne ure, prostočasne in športne aktivnosti ter druge aktivnosti, ki so značilne za konkretno vzgojno skupino.

4.1.3. Letni vzgojni načrt domske skupine

Letni vzgojni načrt domske skupine zajema vse naloge, ki jih vzgojitelji načrtujejo za svojo skupino in za delo s posameznimi otroki v njej. Vključuje objektivne in subjektivne okoliščine, ki so na voljo v domu. Vsebuje pa tudi posebne okoliščine, ki so nepredvidljive in jih pri globalnem načrtovanju ni bilo mogoče upoštevati.

4.1.4. Individualiziran vzgojni program za otroka

Individualiziran vzgojni program po mesecu dni bivanja v domu pripravi strokovni tim skupaj z otrokom in starši. Načrt na osnovi diagnostičnega materiala in dotedanjih opazanj pripravijo vsi strokovni delavci, ki se neposredno vključujejo v delo z otrokom. Načrt vsebuje aktivnosti in vsebine, ki so načrtovane dolgoročno, pa tudi dejavnosti, ki so kratkoročne narave in so že predvidene za izvedbo.

4.2. Osnovna pedagoška dokumentacija

Pedagoška dokumentacija je obvezna sestavina spremljanja pedagoškega procesa v domu. Je prikaz kompleksnega stanja in posameznih subjektov v njem. Dom vodi pedagoško dokumentacijo tako, da je varovana poklicna skrivnost in da niso ogrožene temeljne pravice otrok, o katerih so v dokumentaciji zbrane informacije. Domovi vodijo dokumentacijo skladno s predpisi za zagotavljanje varstva osebnih podatkov in upoštevajo zakonska določila o hranjenju le-te.

4.2.1. Matična knjiga otrok, vključenih v dom

Matična knjiga vključenih otrok v dom je dokument, v katerega se vpisujejo otroci in mladostniki po vrstnem redu, kot so bili sprejeti. Vsebuje osnovne podatke o otroku, njegovih starših ali skrbnikih, rojstne podatke, naslov stalnega bivališča, datum sprejema in izpisa.

4.2.2. Osebna mapa otroka

V osebno mapo vlagamo vse dokumente, ki jih je domu posredoval Zavod RS za šolstvo oziroma Center za socialno delo pred namestitvijo otroka. V osebno mapo sodi tudi vsa ostala diagnostična dokumentacija, kot tudi evidence, razna poročila, spričevala, potrdila, uradni zaznamki in zapisniki o otroku. V osebni mapi je tudi individualiziran vzgojni program, zaznamki evalvacijskih timov, polletna in letna poročila vzgojiteljev. Osebno mapo praviloma vodi svetovalni delavec, je pa na vpogled strokovnim delavcem doma in sodi med strogo varovane dokumente.

4.2.3. Observacije

Observacije so pisna opazanja vzgojiteljev in drugih strokovnih delavcev iz vsakodnevnega življenja in dela z otroki. Nanašajo se na njihove pozitivne in negativne manifestacije, ki jih je mogoče zaznati v vzgojni skupini. Observacije se vodijo za vsakega otroka posebej. Konec šolskega leta se vnesejo v osebno mapo otroka in so sestavni del diagnostične dokumentacije.

4.2.4. Druga dokumentacija

Domovi lahko vodijo tudi drugo oziroma drugačno dokumentacijo, katere obliko in vsebino določijo same glede na specifične potrebe.

4.3. Spremljanje in vrednotenje vzgojnega dela

Bistvo vrednotenja je, da z njim skušamo na različne načine ugotoviti, ali in do katere mere smo dosegli načrtovane cilje na vseh ravneh - pri posamezniku, v skupini in v domu. Spremljanje in vrednotenje programov obsega vzgojiteljeve postopke, opažanja in pisne dokumente o učno-vzgojni rasti ter napredku otroka. Poleg pisnih dokumentov se spremljanje in vrednotenje izvaja tudi preko konzultacij, analiz vzgojnega dela, pedagoških konferenc, timskih sestankov, intervizije in supervizije. Poleg vrednotenja posameznih otrok v domu sprotno evalviramo tudi postopke in učinkovitost doseganja vzgojno-izobraževalnih ciljev posameznih strokovnih delavcev, vzgojnih skupin in doma kot celote. Ugotovitve v postopku spremljanja in vrednotenja so temelj za nadaljnje načrtovanje.

4.3.1. Supervizija in intervizija

Skupinska supervizija v smislu edukacije, suporta, osebno integrativnih in mentalno-higienskih procesov je primerna zaradi večjih obremenitev pri delu z otroki s posebnimi potrebami.

Intervizija v pomenu medsebojne prijateljske strokovne pomoči in suporta (v vzgojiteljski ekipi, kolektivu) je naravna in logična posledica iskrenih medosebnih odnosov, usklajenega delovanja v korist otrok in osebja. Intervizija je tako bolj vprašanje ozaveščenosti, osebnih in skupinskih etično-moralnih norm kot pa vprašanje posebne edukacije.

5. RAZVOJNE NALOGE DOMA

5.1 Povezovanje s sorodnimi ustanovami doma in v tujini

Sodelovanje z različnimi sorodnimi ustanovami doma in v tujini v obliki medsebojne izmenjave izkušenj in skrbi za strokovno rast doma oziroma strokovnih delavcev, različne kadrovske izmenjave (izobraževanje kadrov v tujini in izmenjave otrok – programi Evropske skupnosti). Povezovanje nudi možnosti odkrivanja in koriščenja primerov dobre prakse.

5.2. Vključevanje v strokovna društva in združenja

Domovi se lahko povezujejo z obstoječimi društvi in združenji, ki se ukvarjajo s populacijo otrok s posebnimi potrebami, kot so:

- Študijske skupine Zavoda za šolstvo, izmenjave izkušenj, strokovna predavanja, strokovne ekskurzije, nadaljnje izobraževanje in usposabljanje strokovnih delavcev
- Društvo specialnih in rehabilitacijskih pedagogov/Društva defektologov Slovenije, ki organizira seminarje, srečanja, posvetovanja itd. (permanentno izobraževanje) idr.

5.3. Povezovanje z visokošolskimi/univerzitetnimi in raziskovalnimi ustanovami

Domovi sodelujejo z različnimi ustanovami za izobraževanje kadrov, stalno strokovno izpopolnjevanje in se vključujejo v različne razvojno raziskovalne projekte.

5.4. Publiciranje

Za populariziranje področja in stroke se trudi vsak dom na svoj način. Domovi imajo svoje predstavitvene publikacije o svojih dejavnostih, spletne predstavitve, domska glasila, pišejo članke v časopise in strokovne revije, dajejo različne intervjuje po radiu, televiziji itd.

6. Viri in literatura:

- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, MŠŠ, Ljubljana, 1995
- Bergant, Milica (1981): Družina-zakon-ljubezen na razpotju, ZRSŠ, Ljubljana
- Bregant, Leopold (1987): Klasifikacija disocialnih motenj, Ptiki brez gnezda, št., letnik, Ljubljana: Društvo defektologov Slovenije
- Galeša, Mirko (1993) Osnove specialne didaktike, Didakta, Radovljica
- Galeša, Mirko (1995): Specialna metodika individualizacije, Didakta, Radovljica
- Galeša, Mirko (2003): Pomoč otrokom s posebnimi potrebami, Valmar d.o.o., Celje
- Integracija/inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli, V: Sodobna pedagogika, posebna izdaja, ZDPDS, Ljubljana, 2003
- Kristančič, Azra (1999): Individualna in skupinska komunikacija, Inserco, Ljubljana
- Kristančič, Azra (1995): Svetovanje in komunikacija, Inserco, Ljubljana
- Milivojevič, Zoran (2001): Zapiski seminarja Delo s starši otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami
- Okvirni vzgojni program za domove učencev srednjih šol, ZŠRS, Ljubljana, 1973
- Okvirni vzgojni program za domove učencev, ZRSŠ, Ljubljana, 1980
- Opara, Božidar (2000): Kako v Sloveniji uresničujemo spremembe v konceptiji vzgoje in izobraževanja oseb s posebnimi potrebami. Zbornik referatov Družbena skrb za vzgojo, izobraževanje in socialno varstvo oseb s posebnimi potrebami, Društvo defektologov Slovenije, Ljubljana
- Opara, Božidar (2005): Otroci s posebnimi potrebami v vrtcih in šolah, Centerkontura, Ljubljana
- Satir, V. (1995): Družina za naš čas, Cankarjeva založba, Ljubljana
- Skalar, Vinko (2001): Vzgojne ustanove na prehodu v postindustrijsko družbo. Socialna pedagogika, Ljubljana. Društvo za socialno pedagogiko
- Schmidt, Majda (2001): socialna integracija otrok s posebnimi potrebami v osnovno šolo, Univerza v Mariboru-pedagoška fakulteta, Maribor
- Uresničevanje integracije v praksi. Zbornik prispevkov s strokovnega simpozija v Portorožu, Centerkontura, Ljubljana, 1997

- Več avtorjev, (2002): Specifične učne težave otrok in mladostnikov, Svetovalni center za otroke, mladostnike in starše, Ljubljana
- Več avtorjev, (2004). Otroci s posebnimi potrebami, Educa, Nova Gorica
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja
- Zakon o osnovni šoli
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2000
- Zalokar Divjak, Z., Rojnik, I. (2010): Pedagoški in didaktični vidiki vzgoje, ULJ-Teološka fakulteta, Ljubljana
-
- Žmuc-Tomori, M (1983): Pot do odraslosti, Cankarjeva založba, Ljubljana